УДК 336.1

Басов М.Г.,
аспірант, СНУ імені Володимира Даля

ВНУТРІШНІЙ КОНТРОЛЬ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Розкрито сутність внутрішнього контролю інвестиційної діяльності підприємств, передумови та принципи його організації. Обґрунтовано концептуальні основи внутрішнього контролю інвестиційної діяльності підприємств. Наведена порівняльна характеристика попереднього, поточного і заключного контролю. Визначено етапи проведення внутрішнього контролю інвестиційної діяльності підприємств.

Ключові слова: інвестиційна діяльність, внутрішній контроль, підприємство, принципи, концепція.

ВСТУП

Внутрішній контроль інвестиційної діяльності підприємств слід віднести до найважливіших елементів управління, він забезпечує не тільки можливість ухвалення ефективних управлінських рішень, а також їх виконання. В управлінському процесі ці сторони внутрішнього контролю знаходяться в нерозривній єдності та динамічній взаємодії. У зв'язку з цим, питання формування концептуальних основ внутрішнього контролю інвестиційної діяльності підприємств та розробки діючого його інструментарію та механізмів реалізації є актуальними.

Поняття внутрішнього контролю інвестицій не нове. Аналіз вітчизняної економічної літератури з питань визначення сутності внутрішнього контролю інвестиційної діяльності підприємств [1; 2; 3; 4; 5; 6] дозволив встановити наявність широкого спектру трактувань і відсутність єдиного погляду. Так, Бланк І. А. ототожнює його з інвестиційним контролінгом, завданнями якого є нагляд за реалізацією інвестицій; вимірювання і діагностика відхилень фактичних результатів від прогнозованих; розробка управлінських рішень по коректуванню поточної інвестиційної діяльності або її цілей [1, с. 126]. Ананькіна Є.А., Данілочкина Н.Г та інші розглядають внутрішній контроль інвестицій як стеження за станом виконання інвестиційних проектів, тобто ототожнюють його з проект-контролінгом [2, с. 34]. Наявність неоднозначних трактувань сутності внутрішнього контролю ускладнює його практичну реалізацію, що підтверджує доцільність і необхідність досліджень у цьому напрямі.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є обґрунтування концептуальних основ внутрішнього контролю інвестиційної діяльності підприємств.

РЕЗУЛЬТАТИ

Теоретичне розуміння внутрішнього контролю інвестиційної діяльності підприємств базується на визначенні його формальної та змістової складових, що забезпечує його цілісне уявлення. Формальна складова внутрішнього контролю представлена сервісно-економічною підтримкою управління інвестиціями. Змістовна складова внутрішнього контролю інвестиційної діяльності підприємств полягає у визначенні його сутності та призначення.

Об'єктивними передумовами впровадження системи внутрішнього контролю інвестиційної діяльності на підприємстві є розробка великомасштабного і довгострокового інвестиційного проекту; постійне здійснення невеликих по масштабах, але вагомих для операційної діяльності реальних інвестиційних проектів; створення програми реального інвестування з тривалим періодом реалізації. Створення системи внутрішнього контролю інвестиційної діяльності підприємств реалізується в рамках формування стратегії розвитку підприємства.

Проведене дослідження свідчить про неефективність системи внутрішнього контролю інвестиційної діяльності підприємства за таких обставин:

- складність здійснення стратегічного і оперативного контролю інвестицій за відсутності інвестиційної стратегії;
- організація і функціонування системи внутрішнього контролю в окремо взятому підрозділі підприємства не знаходить підтримки в інших підрозділах;
- труднощі з отриманням оперативної інформації щодо результатів реалізації інвестиційних проектів. Інформація бухгалтерського обліку і фінансової звітності не може використовуватися для моніторингу показників інвестиційної діяльності;
- відсутність внутрішньої звітності щодо інвестиційної діяльності та її стандартизації;
- нерозуміння керівниками вітчизняних підприємств необхідності інвестувати ресурси в створення системи внутрішнього контролю, що пов'язано з нестабільністю інвестиційної діяльності.

В стандартах аудиторської діяльності система внутрішнього контролю розглядається як сукупність організаційної структури, методик і процедур, прийнятих керівництвом економічного суб'єкта як засобів для впорядкованого та ефективного ведення господарської діяльності.

Проведений аналіз економічної літератури дозволив систематизувати трактування щодо визначення сутності поняття «внутрішній контроль інвестиційної діяльності підприємств» та встановити необхідність комплексного підходу щодо визначення його змістової складової.

Економічну сутність внутрішнього контролю інвестиційної діяльності підприємств слід розглядати у трьох векторній площині з урахуванням процесного, системного та функціонального підходів.

Внутрішній контроль інвестиційної діяльності підприємств є функцією управління та виступає засобом зворотного зв'язку між об'єктом і суб'єктом управління, інформуючи про дійсне положення керованого об'єкту, фактичне виконання інвестиційного рішення. Як функція управління, внутрішній контроль, залежно від часу проведення, підрозділяється на попередній, поточний (оперативний) і наступний.

Внутрішній контроль інвестиційної діяльності підприємств може бути визначений як процес, що забезпечує досягнення цілей підприємства. Внутрішній контроль як процес передбачає здійснення ряду процедур, серед яких головними є встановлення стандартів, вимір фактично досягнутих результатів і проведення коректувань.

З позицій системного підходу щодо встановлення сутності внутрішнього контролю інвестиційної діяльності підприємств слід визначити, що внутрішній контроль є самостійним елементом системи інвестиційного менеджменту, ефективне використання якого потребує вдосконалення діючої організаційної структури та розробки відповідних методик і процедур щодо його здійснення. Внутрішньому контролю інвестиційної діяльності підприємств притаманні ряд особливостей, які дозволяють виділити його серед інших різновидів внутрішнього контролю, а саме: він орієнтований на досягнення стратегічних цілей підприємства, тобто по суті своїй є стратегічним контролем та здійснюється за проектами.

Отже, внутрішній контроль інвестиційної діяльності підприємств, з одного боку, є процесом, направленим на досягнення цілей і завдань організації, а з другого боку — це результат управління плануванням, організацією і моніторингом управління інвестиціями підприємства в цілому і окремих проектів усередині його.

Проведений аналіз дозволив визначити внутрішній контроль інвестиційної діяльності підприємств як функцію управління інвестиційною діяльністю, що спрямована на забезпечення зворотного зв'язку у контурі фінансового управління; як самостійну систему інвестиційного менеджменту, що має специфічні методи та процедури; як процес перевірки виконання і забезпечення реалізації всіх управлінських рішень в області інвестиційної діяльності з метою реалізації інвестиційної стратегії.

Внутрішній контроль інвестиційної діяльності підприємств має специфічні цілі, завдання та способи реалізація відповідно до етапу його реалізації, вивчення яких забезпечило розробку його концептуальної моделі, яка визначає його специфіку у розрізі попереднього, поточного та наступного внутрішнього контролю (табл. 1).

Цілі внутрішнього контролю інвестиційної діяльності підприємств співпадають з його результатами; перш за все це: надійність і повнота інформації; відповідність політиці, планам організації та діючому законодавству; забезпечення збереження активів; економічне і ефективне використання інвестиційних ресурсів; досягнення поставленої перед організацією мети і завдань.

Основними завданнями внутрішнього контролю інвестиційної діяльності підприємств є визначення потенційної доцільності реалізації проекту; оцінка ступеню ризику інвестиційного проекту; побудова системи інформаційних (звітних) показників із кожного напряму реалізації інвестиційного проекту; контроль виконання запланованих в проекті заходів; аналіз основних причин, які призвели до відхилення фактичних результатів від передбачених; виявлення резервів та можливостей нормалізації ходу реалізації проекту; оцінка результатів реалізації проекту; виявлення корисної інформації щодо поліпшення якості майбутніх інвестиційних рішень. Під об'єктами контролю розуміють все те, на що направлена контрольна діяльність суб'єкта контролю. У зв'язку з цим, об'єктами внутрішнього контролю інвестиційної діяльності підприємств є ресурси, діяльність центрів відповідальності, господарські процеси та їх результати, також управлінські рішення за основними аспектами інвестиційної діяльності підприємства.

Об'єктами внутрішнього контролю інвестиційної діяльності підприємств є ресурси, діяльність центрів відповідальності, господарські процеси та їх результати, також управлінські рішення за основними аспектами інвестиційної діяльності підприємства. Внутрішній контроль на підприємствах здійснюють штатні контролери-ревізори, внутрішні аудитори, керівники і співробітники відділів управління підприємств, а також посадові особи інших підрозділів відповідно до покладених на них службових обов'язків. До функцій управлінського персоналу та спеціалістів відносять попередній, поточний і наступний контроль інвестиційної діяльності, здійснення яких нормативно зафіксоване в посадових інструкціях.

Формування ефективної системи внутрішнього контролю інвестиційної діяльності підприємств передбачає дотримання сукупності принципів, серед яких на особливу увагу потребують принципи відповідальності, збалансованості, своєчасності, інтеграції, постійності, комплексності, узгодженості.

Завдання та інструменти внутрішнього контролю інвестицій різні залежно від стадій інвестиційного процесу. На першій стадії інвестування використовуються інструменти і методи планування та фінансової оцінки ефективності проектів; здійснюється координування пропозиції та розробка інвестиційної альтернативи в руслі стратегічного розвитку підприємства. Під час другої стадії інвестування взаємно узгоджується робота підрозділів (інженерно-конструкторського відділу, відділу матеріально-технічного забезпечення, виробничих відділів), які одночасно беруть участь в проекті; передбачається моніторинг календарного плану і бюджету реалізації проектів (термінів поставок, виплат, надходження засобів, зміни заходів). На третій (заключній) стадії інвестування проводиться контроль проектів по змісту та термінах робіт; контроль вико-

Таблиця 1. Концептуальна модель внутрішнього контролю інвестиційної діяльності підприємств *

Елементи / етапи	Попередній внутрішній контроль	Поточний внутрішній контроль	Наступний внутрішній контроль
Сутність	Здійснюється до ухвалення інвестиційного рішення шляхом техніко-економічного обґрунтування проектів, вивчення проектно-кошторисної документації, ступеня ризику	Здійснюється протягом реалізації поточних інвестиційних планів (місяць, квартал)	Здійснюється після здійснення господарських операцій і на основі вивчення фінансово-господарських операцій по первинних документах, даних регістрів бухгалтерського обліку і бухгалтерської звітності
Мета	попередити можливу збитковість здійснення інвестиційного проекту, передбачуваний ризик через незаконні дії і проведення заборонених законодавством операцій	виявити небажані відхилення від намічених напрямів інвестиційної діяльності по бізнес-плану, які в ході попереднього аналізу не були враховані	перевірка доцільності і законності проведення господарських операцій за певний період, виявлення недоліків в роботі
Завдання	• збір інформації про інвестиційну привабливість підприємства; • визначення потенційної доцільності реалізації проекту, його абсолютної ефективності; • визначення переваг даного проекту в порівнянні з альтернативними; • аналіз впливу факторів внутрішнього та зовнішнього середовища; • аналіз методики планування інвестиційних проектів; • планування майбутніх операцій підприємства та оформлення його результатів у вигляді системи бюджетів; • розробка системи показників для оцінки ефективності інвестиційних проектів	• збір необхідних доказів та виявлення відповідності проекту критеріям, узгоджених з інвестором; • контроль виконання запланованих в проекті заходів (по термінах, повноті, якості, цільовому використанню ресурсів); • своєчасне виявлення та усунення умов і факторів, які заважають ефективному здійсненню інвестиційних проектів; • коригування інвестиційної діяльності суб'єкта господарювання та його структурних підрозділів, аналіз причин відхилень від планових показників	• виявлення відхилення фактичних показників від запланованих в проекті, встановлення їх причин; • розробка рекомендації для прийняття управлінських рішень; • оцінка всього процесу прийняття та реалізації після інвестиційних рішень, що дає змогу поліпшити оцінку наступних інвестиційних проектів; • виявлення корисної інформації, яка допомагає поліпшити майбутні інвестиційні рішення за допомогою виділення та визначення проблем та труднощів, які виникають при капіталовкладенні
Принципи	Відповідальності, збалансованості, своєчасності повідомлення про відхилення, інтеграції, постійності, комплексності, узгодженості пропускної здатності різних ланок системи внутрішнього контролю, розподілу обов'язків, дозволу і схвалення, спрямованості на реалізацію розробленої інвестиційної стратегії підприємства, багатофункціональності, орієнтованості на кількісні стандарти, гнучкості, простоти, економічності		
Об'єкти	Дії, події, господарські операції, діяльність центрів відповідальності, управлінські рішення за основними аспектами інвестиційної діяльності підприємства		
Суб'єкти	Штатні контролери-ревізори, внутрішні аудитори, керівники і спів робітники відділів управління підприємств, а також посадові особи інших підрозділів відповідно до покладених на них службових обов'язків		
Джерела інформації	Фінансова звітність, первинні документи, статистичні дані, законодавчі та нормативні акти, результати маркетингових досліджень, дані бухгалтерського, податкового, управлінського, виробничого обліку та інші		

* Складено автором

нання бюджетів інвестиційних проектів, аналіз відхилень та їх впливу на інвестиційну привабливість підприємства, розробка рекомендацій для прийняття управлінських рішень.

Побудову системи внутрішнього контролю інвестиційної діяльності підприємств на підприємстві доцільно здійснювати послідовною реалізацію таких етапів: встановлення цілей і завдань на кожній стадії підготовки і реалізації окремих проектів і інвестиційної програми в цілому; визначення об'єкту внутрішнього контролю, тобто формування інвестиційних пропозицій в координатах певної мети; визначення факторів ризику реалізації окремих проектів та інвестиційної програми в цілому; формування системи пріоритетних критеріїв і встановлення їх кількісних стандартів досягнення цілей проектів у складі інвестиційної програми; моніторинг реалізації окремих проектів та інвестиційної програми в цілому, а також їх впливу на

основні показники діяльності підприємства; визначення відхилень фактичних значень підконтрольних показників від планових, аналіз причин цих відхилень; визначення ступеня дії виниклих відхилень на кінцевий результат інвестиційного проекту; розробка системи звітності за окремим інвестиційним проектом і за інвестиційною програмою підприємства в цілому, встановлення періодичності представлення звітів; ухвалення управлінських рішень щодо функціонування системи внутрішнього контролю інвестиційної діяльності: визначення його місця в організаційній структурі управління підприємством; встановлення функціональних обов'язків інвестиційного контролера як незалежної особи у складі фінансового відділу або відділу контролінгу; встановлення загальних функцій особливого підрозділу (відділу) інвестиційного контролю; з'ясування ієрархічної підлеглості інвестиційного контролера і підрозділу внутрішнього контролю інвестиційної діяльності.

ВИСНОВКИ

Концептуальні засади системи внутрішнього контролю інвестиційної діяльності підприємств побудовані на основі системного та процесного підходів, використання яких сприятиме удосконаленню його методичного забезпечення. Визначені принципи внутрішнього контролю у взаємодії з принципами бухгалтерського обліку є основою розробки стандарту організації внутрішнього контролю інвестиційної діяльності підприємств. Концепція внутрішнього контролю інвестиційної діяльності підприємств містить новий підхід через структурування її елементів — мети, завдань, принципів, об'єктів, суб'єктів та джерел інформації контролю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент / И.А. Бланк. — К.: Ельга, 2001. — 448 с.

2. Бузько І.Р. Стратегічне управління інвестиціями та інноваційна діяльність підприємства: моногр. / І.Р. Бузько, О.В. Вартанова, Г.О. Голубенко. — Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2002. — 176 с.

3. Контроллинг как инструмент управления предприятием / [Е.Л. Ананькина, С.В. Данилочкин, Н.Г. Данилочкина и др.; ред. Н.Г. Данилочкина]. — М.: ЮНИТИ, 2002. — 279 с.

4. Максимова В.Ф. Внутрішній контроль економічної діяльності промислового підприємства — системний підхід до розвитку: моногр. / В.Ф. Максимова. — К.: АВРІО, 2005. — 262 с.

5. Нападовська Л.В. Внутрішньогосподарський контроль в ринковій економіці: моногр. / Л.В. Нападовська. — Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2000. — 224 с.

6. Пантелеєв В.П. Внутрішньогосподарський контроль: методологія та організація: моногр. / В.П. Пантелеєв; Державна академія статистики, обліку та аудиту. — К.: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2008. — 491 с.

Стаття надійшла до редакції 14 квітня 2013 року